

vanja. Želimo, da bi prav ta časnik svojo zdravo pobudo nadaljeval, saj je znano, da je naš poslovni jezik hudo zanemarjen, vtem ko so po drugi plati ravno poslovni krogi zaradi svojih živih stikov z vsakdanjim življenjem hote ali nehotе leglo prenekaterе jezikovne infekcije. Upravičeno se jezimo na časnikarski jezik, vendar ne smemo pozabiti, da se znaten del časnikarskih spak vtihotaplja v tisk tudi po poslovni poti, o kateri vemo, da še vedno in najbolj vztrajno »pristopa« k reševanju raznih perečih vprašanj, vtem ko si le malokdo iz tega kroga prizadeva, da bi se lotil (zares lotil!) čiščenja in likanja poslovnega jezika.

Štefan Barbarič

OB NAŠIH LITERARNOZGODOVINSKIH PRIROČNIKIH

Priročniki (literarnozgodovinski, literarnoteoretski, berila in drugi izbori tekstov s komentarji) opravljajo odgovorno nalogo posredovanja literature in literarne znanosti, zato jih nikakor ne moremo odpraviti v postransko vrsto slavističnih prizadevanj. Bolj kot akademska in druga znanstvena dela govore najširšemu občinstvu in tako je od njih odvisna naša splošna literarna izobraženost.

Kdor hoče govoriti sodobnosti, jo mora poznati, mora živeti iz nje in z njo. Tudi naše literarnoznanstveno posredovanje ne more mimo dejstva, da živimo v izraziti tehnično usmerjeni dobi, ko ozka specializacija strogo veže ljudi in jim jemlje čas za širše izvenstrokovno zanimanje ali pa druge življenjske nujnosti terjajo in zaposle skorajda celega človeka. Tudi šolska študirajoča mladina živi v splošnem daleč od idealov rodu, ki mu je bil izid revije pomemben dogodek (prim. Cankarja in njegove tovariše, ki so pred tiskarno čakali izid LZ). In vendar našemu rodu ne more in ne sme biti literatura nič manj važna kakor prejšnjim (manj tehniziranim).

Ker v naslednjem ne bom ostro razločeval obveznega šolskega in svobodnega pošolskega literarnega izobraževanja, bi vendar poudaril, da so šole še vedno na »ključnih položajih« literarne vzgoje. Znano je, kako odločilno na poedince in šolske rodove so vplivali posamezni profesorji, ki so v njih zakoreninili ljubezen do književnosti na splošno in do slovenske literarne preteklosti posebej. Navzlic spremembam v času morajo tudi današnje šole zbujati in gojiti literarno in literarnozgodovinsko zanimanje. Vsa naša kultura bi ogromno izgubila, če bi v šoli ne izrabili najlepše prilike, da navežemo mladega človeka na našo kulturo, v kateri naj bi se čutil dediča velikih vrednot in kamor naj po svojih možnostih in zmožnostih prispeva svoj del. Dati je treba mladim rodovom zavest, da so v kulturnem procesu nujno potrebni kot sodelavci (in čeprav se bo to sodelovanje kazalo le v naročanju in podpiranju lepe knjige), treba jih je prepričati, da kultura ni »molzna krava«, od koder bi vsi samo črpali, temveč da je zanjo treba tudi kaj žrtvovati. Tudi tistim, ki bodo

po šoli šli v praktične poklice, je nujno potrebno, da poznajo glavne silnice našega kulturnega (in političnega) razvoja, prav tako naše ustvarjalce in njihova dela.

Časopis je v našem vsakdanjem življenju že klasična oblika kulturne (torej tudi literarne in literarnozgodovinske) informacije. Sodobnemu kulturnemu »aktiviziranju«¹ pa služijo še moderna tehnična sredstva, ki pomagajo, da književna dela lažje prodro v množico (kino, radio; s priznanjem je treba omeniti kulturne oddaje slovenskega radia, zlasti njegove utrinke iz literature).

In tu nekje, v tej posredovalni službi imajo svoje mesto literarnozgodovinski priročniki. Moj pretres ne bo ocena nobenega izmed dveh, ki sta v zadnjem času izšla, vendar mi oba z vrsto drugih služita za načelno razpravljanje o obliki in ureditvi priročnika, ki bi družil dva elementa: praktično in znanstveno.

Noben literarnozgodovinski pregled ne izpolni svojega glavnega namena, če ne uvaja v branje in razumevanje del. Gre torej za priročnik, ki naj bo zanimiv in zanesljiv vodič po poteh in stranpoteh naše književne preteklosti. Prizna naj preteklosti vse njene vrednote, a hkrati govori z mislijo in občutjem sodobnega človeka.

Ni potrebno, da bi literarnozgodovinski pregledi temeljili na novih, avtorjevih izvirnih dognanjih. Dovolj je, če pisatelji pregledov »solidno«² poznajo svojo snov in živijo iz vseh znanstvenih izsledkov, njihova glavna naloga pri tem je pač ta, da v predmetni snovi ločijo bistveno od postranskega, to smiselno razporede in jasno razložijo ali formulirajo. (Mnogi literarni zgodovinarji se seveda niso ustavljali pri tem metodično-didaktičnem okviru, želeli so s pregledom predstaviti svoje poglede na literarno dogajanje v celotnem poteku v mejah istega jezika. Jasno je, da je tako delo po svoji zasnovi zanimivejše in dragocenejše, vendar mu vrednost daje šele izvedba; takih del pravzaprav ne moremo prištevati v praktično priročno zvrst.)

Mnogi segajo za priročniki, ker si žele informacij: podatkov o pisatelju ali o njegovem delu. Zato je najmanj, kar lahko zahtevamo od priročnika, da je v podatkih (biografskih, bibliografskih in drugih) točen. Če priročnik niti tega »minimalnega programa«³ (faktografije) ni izpolnil, potem je bolj v škodo kot v korist, zlasti je kritično, če zaide na šolske klopi ali v »široko potrošnjo«, kjer zavaja bralce z napačnimi informacijami.

Seveda sami podatki ne morejo zadostovati, sicer bi priročnik lahko nadomestili z leksikoni ali s ponatisom tovrstnih časopisnih člankov in beležk. Jasno je, da so podatki le orientacijske točke v času in prostoru in ne morejo biti sami sebi namen; temu služijo kot vsaka literarnozgodovinska publikacija, da nam približajo književne stvaritve, avtorjev tekst — in ker pomembna dela zmorejo le pomembni ljudje — tudi avtorjevo osebnost, dalje ozadje, pogoje ob nastanku del itd.

Brez navedbe časovnih, družbenih, življenjskih in drugih dejstev literarnozgodovinski pregled ni mogoč (kakor na drugi strani samo to ni dovolj). Ni pa pravilno, če nekateri natrpajo tako knjigo s preštevilnimi podatki, pri tem pa pozabijo na delo. Sprašujem se, komu služi v

Janeževi¹ knjigi naštevanje Cankarjevih gimnazijskih gospodarjev in gospodinj, ko je na drugi strani o Beli krizantemi komaj kaj povedal. Iz te knjige zvemo natančne datume Jenkovih pravnških izpitov, medtem ko Obraze odpravi z dvema splošnima stavkoma. »Hypertrophie biographica« je gnala Janeža do kopičenja letnic in imen, kar se je v skrajno pretirani obliki pokazalo zlasti v njegovem obravnavanju najnovejše književnosti (kjer s številnimi podatki »maši« praznino misli in analize, izjeme so redke, še najbolj Bor; morda bi mu služilo v opravičilo, da je to obdobje premalo obdelano).

Izbor podatkov se veže na vsebinsko zasnovo dela. Važno je pravzaprav, kaj nam posamezna literarna dejstva povedo, koliko so ilustrativna in značilna. Ne zanikujem pomena zunanjih podatkov, saj brezdvomno mnogo razjasnijo, vendar vsega ne in je zato napačno zaradi teh zanemarjati notranje činitelje razvoja. Vse, kar se je dogajalo v človekovi glavi, je n. pr. Mornetu (nedavno umrlemu profesorju francoske književnosti na Sorboni) važno literarno dejstvo. Ko je pisal svoj priročnik, je bil prisiljen marsikaj krajšati in izpustiti in to mu je narekovalo naslednji sklep, izražen v predgovoru: »Rajši sem žrtvoval dejstva, imena, datume, ko da bi opustil ideje.« Zvest temu sistematično prikazuje pri posameznih književnikih njihovo »formation intellectuelle« (ali »duhovno poreklo«, povedano z besedami prof. Slodnjaka). Zato je napačno, če se priročnik izgublja v samem naštevanju zunanjih, pogosto celo nevažnih dejstev ter opušča črtanje pisateljevega miselnega obzorja in prikazovanje njegovega duhovnega razvoja (kaj je iz okolice po svoji duhovni strukturi sprejemal in česa ni).

Tuffrau (prireditelj priročnika po Lansonovi Zgodovini) je navedel med svojimi načeli prireditve tudi naslednje: o avtorjih je treba povedati predvsem to, kar jih dela velike (z drugimi besedami: torej tisto, kar jih ohranja trajno žive). Tudi tu se nudi slovenskemu literarnemu pregledu bogata snov in obenem naloga, naj pokaže, da so živeli naši pretekli tvorci intelektualno in emocionalno polno življenje (da so torej kot osebnosti zanimivi in dragoceni ljudje) in da njihovo ustvarjanje v domačem narodnem jeziku ni bilo nekakšna lokalpatriotična vnema, temveč je bilo z njim podano in od njega neločljivo.

V splošnem kritično, včasih celo žalostno poglavje naših priročnikov so družbenozgodovinski okviri. Pogosto je tak okvir le skromen povzetek iz zgodovinskih učbenikov ali pa so dejstva primitivno poenostavljena (kakor je ob Janežu v tehtni zgodovinsko-kritični analizi pokazal Teply). Pripomnil bi ob tem le, da v literarnozgodovinskem priročniku nikakor ne kaže prinašati splošno znanih zgodovinskih dejstev samih (v Janeževi knjigi n. pr. vzroki krimske vojne in njene posledice ipd.), pri našem študiju so važne zgodovinske in družbene analize pač v zvezi z deli (se pravi z literarno snovjo).

Vsako poenostavljanje in posploševanje na družbenozgodovinskem področju pelje stran od znanstvene eksaktnosti v površnost, verbalizem in diletantizem. Če sociološka baza ali zveza ni razvidna, kdo po pa-

¹ Stanko Janež: Pregled zgodovine jugoslovanskih književnosti. 1. knj. Slovenska književnost. Maribor 1955.

roli »družbeno za vsako ceno« ustvari umetno konstrukcijo (kot se reče po domače: če je ni, jo pa naredi; prim. delitev književnosti po ekonomskih obdobjih²). Najbolj kričeč primer grobega, neznanstvenega »sociologiranja« je v Janeževi knjigi ob Gradniku: ... »kajti kljub temu, da je deloval v sodnih ustanovah buržoazne družbe, je pel občutene lirske pesmi o kmečkem življenju, o trpljenju naših goriških rojakov med prvo svetovno vojno in pod fašizmom« (417) ... »v svojem pesniškem delu je krepko izrazil osamelo, razklano in erotično razbičano osamelost človeka buržoazne družbe« itd. (418). *Difficile est satyram non scribere!* Eros in Thanatos — »buržoazno« občutje?!

Takim in drugim strogim racionalistom je treba pač reči, da literatura ne živi samo na miselnem polu človeškega izživljanja, temveč izhaja prav tako iz intimnih emocionalnih doživetij in tudi s tem bogati bralčev doživljajski svet. Preozko je zatorej ostajati pri samih miselnih spoznavah in vnaprej eliminirati čutno-čustvene pojave, ki so v svojem bistvu precej zapleteni; vsako zapostavljanje pesnikovega intimnega sveta bolj ali manj pelje v slepo ulico, vsekakor pa siromaši naše spoznanje človeka in njegove umetniške ustvarjalnosti.

Vsak priročnik bi vsebinsko ogromno pridobil, če bi ga prežarjalo spoznanje, da umetniška dela hranijo in izpovedujejo najrazličnejša življenjska izkustva (problematika človekovega smisla, razmerja med družbo in poedincem, vprašanje smrti, trpljenja, ljubezni itd.). To vodi potem do pravega literarnozgodovinskega dela, ki ga zanima soočenje (konfrontacija) življenja z njegovo podobo v književnosti.

V moderno urejenem literarnozgodovinskem učbeniku nujno dominirajo idejne in estetsko-stilne analize. Učbenik mora opozarjati na estetske kvalitete, ker s tem umetnostno vzgaja. Janež se je potrebe idejnih analiz v splošnem dovolj dobro zavedal, tem manj pa je pazil na estetske, dr. Stupanovi³ pa je treba priznati, da je tem posvetila sorazmerno dovolj pozornosti. (V tem načelnem razpravljanju govorim o njeni knjigi precej na robu. Prav gotovo bi nadroben pretres pokazal, da je prirediteljica pregleda svoje delo vestno opravila. Priročnik je v tem, kar je avtorica v predgovoru označila kot svoj namen, prav gotovo uspel. Organsko veže delo z življenjem, literarni programi so dobro naznačeni, svetovni literarni položaj je jasno očrtan in, kar je glavno, analize so trdne in šolsko porabne. Svetovnozgodovinski okvir pa preveč ostaja pri glavnih dejstvih in pri velikih ploskvah. Zaradi velikih ploskev trpijo drobna dejstva, tako n. pr. na str. 81 in 82: Flaubert in Baudelaire nista prišla pred sodišče kot politična nasprotnika, temveč kot avtorja Gospe Bovaryjeve in Cvetja zla, ki so ju obtožili nemoralnosti, zedinjenje Italije z osvoboditvijo Lombardije 1859 še ni bilo dokončano ipd.)

Končno, a nič manj važno: Vsak priročnik bi moral skrbno spremljati in beležiti, kako se je na naših tleh razvijala intelektualna zavest,

² Tako se na primer Stanko Janež v uvodu svoje literarne zgodovine str. 9 ob taki delitvi pomotoma sklicuje na M. B., Pregled slovenskega slovstva, ki takšne delitve sploh ne navaja. (Op. ur.)

³ Helena Stupan-Tominšek: Od Prešerna do Cankarja. Pregled slovenske književnosti za višje razrede gimnazij in njim sorodnih šol. Maribor 1955.

ki je koreninila v duhovni moči ljudstva. Čeprav smo bili maloštevilen narod, duhovno nismo bili leni in medli, sicer si nikoli ne bi bili ustvarili kulturne in politične samobitnosti. Priročnik naj bi manifestiral in izpričal kulturno sposobnost in oblikovalno moč našega ljudstva, pokazal muko in slast ustvarjalnega napora naših literarnih ustvarjalcev v preteklosti in v sedanjosti. Osnovna zahteva pri tem pa je: družiti široki evropski in svetovljanski razgled z najglobljim občutjem za narodno svojstveno in izvirno. Ob dokazih, da smo kulturno živeli in živimo v evropskem kulturnem prostoru kot polnopravni tvorni člani, bi tolikokrat omenjenemu zamudništvu ne pripisovali tolikega pomena. Vzroki za to »zamudništvo« pač niso notranji (pomanjkanje tvorne sile), temveč zunanji (maloštevilnost, politična in družbená podrejenost itd.).

Po vsem tem bi tudi »praktični« priročniki dobili vredno mesto med ostalimi literarnozgodovinskimi publikacijami, zlasti pa bi naj širili v množico zavest, da je literarna znanost (zgodovina in teorija hkrati) važen, nepogrešljiv in nenadomestljiv del naše žive kulturne ustvarjalnosti.

Silva Trdina

METODIČNI NAPOTKI ZA POUK GNOMIČNE LIRIKE

Nadaljevanje in konec

Ko je tako čustvena stran za to obliko pripravljena, lahko začnemo z resnejšim delom. Naslednja vaja ni nič manj vzgojna in nič manj prijetna. Tedaj jim velimo poiskati pregovore v kakem berilu. Najbolje se to še vedno obnese ob Krpanu in Krpana tudi človek nikoli dostikrat ne prebere. Pa naj ga še enkrat v tej zvezi! V šoli potem naloge pregledamo, preberemo in primerjamo. Zelo verjetno bomo v tej zvezi našli vsi na iste napake. Dijaki namreč včasih ne ločijo stalnih rekel ali fraz od pregovorov in mogoče ni nikjer ugodnejše prilike, da to dodobra utrdimo, kakor ravno v tej zvezi. Sicer smo najbrž stalna rekla ali fraze obravnavali že pri stilistiki ob poglavju o pesniškem jeziku, vendar jim zdaj še enkrat dopovejmo, da je stalno reklo ali fraza metafora, to se pravi, le sredstvo za originalno označevanje stvari; namesto da bi rekli »prenehati s šolanjem«, rečemo »obesiti šolo na klin«; namesto da bi rekli »močno pretiravati«, pravimo »iz komarja napraviti konja«; namesto da bi rekli »opraviti dve stvari hkrati«, pravimo »ubiti dve muhi na mah«. Itd. To so stalna rekla ali fraze, to je samo pesniški način izražanja. Pregovor pa je posebna literarna vrsta, resda izpoveduje resnico zelo na kratko, vendar v zaokroženi obliki. Obravnavamo ga pri poetiki in uvrščamo med lirski dela. Da bo dijakom to popolnoma jasno, jim naštejmo več fraz in pregovorov in oni naj ugotavljajo, kaj so fraze in kaj pregovori. Za domačo vajo naj pa sami poiščejo nekaj fraz in nekaj pregovorov.